

Natuurhistorisch Museum Rotterdam in 2018: Stampvol, maar wel kidsproof

Kees Moeliker* [directeur, Natuurhistorisch Museum Rotterdam; moeliker@hetnatuurhistorisch.nl]

André De Baerdemaeker [communicator & ecooloog, Natuurhistorisch Museum Rotterdam; debaerdemaeker@hetnatuurhistorisch.nl]

Nooit eerder in de 91-jarige geschiedenis van Het Natuurhistorisch Museum kwamen zoveel bezoekers naar het museum als in 2018: ruim 69.000. Dat is tienduizend meer dan in 2017. De grens van 50.000 werd in 2016 overschreden en sindsdien is het publieksbereik jaarlijks met 15% toegenomen. Dankzij een ingrijpende verbouwing van het entreegebied van het museum met een nieuwe balie, een tweede kassa en een ruimere opzet is de doorstroom van die grotere aantallen bezoekers aanzienlijk verbeterd. En dat was maar goed ook. Het jaar 2018 zorgde met elf nieuwe wisseltentoonstellingen voor een aantrekkelijk en divers aanbod voor een breed publiek dat ook in de snikhete zomermaanden de loop er goed in hield. Ook in april was het in sommige weekenden bij vlagen dermate druk dat we de deur moesten sluiten tot er weer beweegruimte in het museum was.

Bezoekers

In 2018 registreerde de museumkassa het recordaantal van 69.298 bezoekers in het gebouw Villa Dijkzigt. Dat is 10.304 (14,8%) meer dan in 2017 toen de teller op 31 december op 58.994 stopte. Daarmee is 2018 het derde jaar op rij met een stijging van de bezoekersaantallen van rond de 15%. Die toename komt duidelijk voor rekening van meer reguliere museumbezoekers. De verhouding tussen reguliere museumbezoekers en bezoekers voor een specifieke activiteit (museumlessen, lezingen, conferenties, kinderfeestjes, museumnacht) veranderde van de traditionele verhouding 75 - 25% naar 79% reguliere bezoekers en 21% bezoekers voor specifieke activiteiten. Niettemin steeg het aantal kinderen dat het museum in schoolverband bezocht met 10% tot 5.234 in 2018.

De topmaanden waren nu ook weer maart en augustus. In maart was het zelfs extreem druk met 9.581 bezoekers, dankzij de Museumnacht en

▲ Met de plaatsing van neonletters op de dakrand van Villa Dijkzigt verbeterde de herkenbaarheid van het museum. (Kees Moeliker)

de letterlijke overloop van bezoekers van de tentoonstelling 'Hyperrealisme Sculptuur' bij onze burens, de Kunsthal. Ook in april was het in sommige weekenden bij vlagen dermate druk dat we de deur moesten sluiten tot er weer beweegruimte in het museum was. Zelfs in de bloedhete augustusmaand piekten de bezoekersaantallen tot dik boven de 8.000 dankzij het (verkoelende) Ijs-ijsvogeleffect: het bijzetten van de beroemde ijsvogel in het ijs dat hem fataal werd, in de expositie 'Dode Dieren met een Verhaal'.

▲ De entree werd volledig vernieuwd. (Walter Herfst)

Vaste tentoonstellingen

De vaste tentoonstellingen en semi-permanente tentoonstellingen, waaronder 'Biodiversiteit', 'Pure Veerkracht', 'Opgeraapt' en 'Uitslovers' ondergingen geen grote veranderingen. De enige uitzondering hierop is de speciale Dode-Dieren-met-een-Verhaal-vitrine. Deze brengt sinds mei 2013 de beroemdste dode dieren uit de museumcollectie samen. In 2018 kreeg deze bijzondere tentoonstelling versterking met het skelet van de kat waar TINKEBELL in 2003 een tas van

▲ Museumnacht: hoeveel spreuwen staan er op de foto? (Maarten Laupman)

* met tekstbijdragen van Jeanette Conrad, Shirley Jaarsma, Bram Langeveld & Niels de Zwarte

▲ De Ijsvogel werd tentoongesteld in een vriesvitrine. (Garry Bakker)

▲ Bij de onthulling van de Ijsvogel werd ijsvogelijs geschept. (Saskia van Loenen)

maakte, de poten van de blauwe reiger ('Kluifrègâh') die in het Haagse Bos door een zwerver werd geroosterd en opgegeten en de holenduif die eind februari Friesland voor enige uren verduisterde en daarbij het leven liet (zie Straatgras 30-1).

Een opmerkelijke aanwinst in 2018 was een ijsvogel die de dertienjarige Christoph van Ingen ontdekte in het ijs van een dichtgevroren sloot achter zijn huis in Oostzaan. Via social media, websites en kranten ging de ijsvogel de hele wereld over. Dankzij Christoph kon Het Natuurhistorisch de ijsvogel in ijs 'en bloc' veiligstellen voor de collectie. De Ijs-ijsvogel was vanaf 22 augustus in het originele ijs te zien, in een speciale op -20 graden geklimatiseerde vitrine. Tijdens de onthulling (op zo'n beetje de heetste dag van het jaar) schepte de Ijscoman van Rotterdam gratis ijsvogel-ijs.

Tijdelijke tentoonstellingen

Het jaar 2018 zorgde met elf nieuwe wisseltentoonstellingen voor een aantrekkelijk en divers aanbod voor een breed publiek. Daaronder waren de exposities 'Doorgelicht - röntgenkunst van Arie

van 't Riet' (zie Straatgras 30-1), 'Swim, Fish, Swim! - ruim baan voor haring, steur en zalm' (Straatgras 30-1), 'Nederland Zoemt - een wilde bijen expositie' (Straatgras 30-1), 'Zeeuwse Oerwalvissen - topfossielen uit de Westerschelde' (Straatgras 30-2) en 'Warm, Rood, Nat & Lief - het bloed van Leo Vroman' (Straatgras 30-2). Deze laatstgenoemde tentoonstelling trok veel bekijks van een divers publiek. De bezoeker maakte kennis met Vromans warme persoonlijkheid, zijn fascinatie voor het rode levenssap, zijn nieuwsgierigheid naar alle levende wezens en zijn liefde voor Tineke, zijn vrouw. Zijn kampdagboek met de huid van een varaan (een bruikleen van het Literatuurmuseum), liet zien hoe Vroman ook in mindere tijden een geïnteresseerde bioloog bleef.

In de Haverhorst Vestibule kon de bezoeker een gevarieerd aanbod ervaren. 'De Kleine Ijsbeer en de verdwenen vissen' met de originele illustraties die Hans de Beer maakte voor zijn gelijknamige

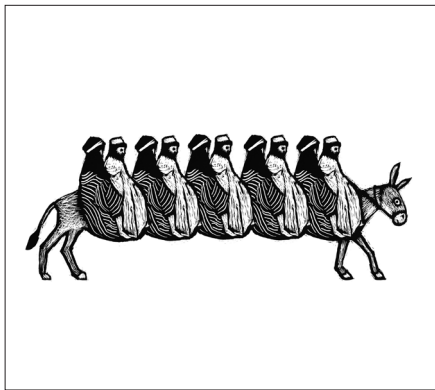
kinderboek, vormde een kleine maar fijne expositie die liet zien hoe Kleine Ijsbeer Lars hongerig wakker wordt uit zijn winterslaap. De tekeningen van Hans de Beer laten op subtiële wijze problematieken zien waar grote mensen zich mee bezig moeten houden: klimaatverandering en andere invloeden van de mens op de natuur. Ook 'Second Nature - van plastic afval tot levensechte schelpen' moest leiden tot bewustwording van actuele milieuproblematiek. The New Raw is een Rotterdamse studio van Foteini Setaki en Panos Sakkas. Zij zoeken naar duurzame oplossingen voor milieubelastende productieprocessen. In hun project 'Second Nature' richten zij zich op plastic afval in zeeën en oceanen. Zij verzamelen en gebruiken dit afval als grondstof voor levensechte modellen van schelpen die ze met behulp van moderne 3D-printtechnieken maken. De tentoonstelling toonde de verschillende stappen in het productieproces en natuurlijk het eindresultaat, de prachtige 3D-geprinte schelpen.

▲ Walviskenner uit heel Europa woonden de opening van 'Zeeuwse Oerwalvissen' bij. (Kees Moeliker)

▲ Warm, Rood, Nat & Lief - het bloed van Leo Vroman. (Niels de Zwarte)

▲ De tentoonstelling 'Mohammed Benzakour: Tien op een ezel' toonde Berberse spreekwoorden. (Fleur van der Weel)

Zwanenzang

Het spreekwoordenboek 'Tien op een ezel' van Mohammed Benzakour is een ode aan een oeroud volk, de Berbers, en hun schitterende taal. Met het boek ontsluit de schrijver hun volksaard aan de hand van spreken en spreekwoorden. Met tekeningen van Fleur van der Weel en teksten in zowel het Nederlands als het Berbers was deze tentoonstelling een literair hoogtepunt. De vele mooie, dwaze en vooral beeldende spreekwoorden voeren Benzakour terug naar zijn jeugd in Marokko, met de verhalen en sagen waarin die spreekwoorden te vinden zijn. In veel van die spreken spelen dieren een hoofdrol. Reden te meer voor het Natuurhistorisch Museum Rotterdam om de dierenillustraties uit het boek te exposeren. Negentien in totaal, waaronder een hagedis die in een slang verandert (*Ner thezzermoumecht qber ma adHa dh-firar*).

Schilderijen van Ilse Wielage, van huis uit medisch en wetenschappelijk illustrator, werden tentoongesteld onder de titel 'Zwanenzang'. In haar vrije werk vormen dieren die het slachtoffer zijn geworden van menselijk handelen een belangrijke inspiratiebron. In de tentoonstelling 'Zwanenzang' stond de knobbelzwaan centraal als symbool voor eeuwige schoonheid en trouw. Het resultaat - een serie van zes olieverschilderijen en enige voorstudies - roept emoties op rondom dood en liefde. Sterke contrasten werden verenigd op kleurrijke doeken die met zachte toets geschilderd zijn. De tentoonstelling werd op 29 september geopend door Adriaan Himmelreich, conservator Kunstcollectie provincie Limburg.

▲ De gratis inlooprondleiding door het museum werd vanaf 2018 een wekelijkse bezigheid. (Bram Langeveld)

Natuurspreekuur

De gratis inlooprondleiding door het museum werd vanaf 2018 een wekelijkse bezigheid, en dat beviel goed. Drie vrijwilligers (onder wie een junior honorair conservator), de directeur en de conservator zetten zich hier actief voor in. Elke zaterdag om 13:30 uur neemt de rondleider jong en oud mee door de tentoonstellingszalen, vertelt verhalen en beantwoordt brandende vragen over de rijke museumcollectie. Het museum programmeerde drie zondagmiddaglesingen in de Hoboken Salon. Met op 6 mei Rob van Es en zijn 'Workshop *Wollemia*, een levend fossiel onder de microscoop', in samenwerking met het Nederlands Genootschap voor Microscopie, op 7 oktober Klaas Post met 'Oerwalvissen en Reuzenhaaien maakten ooit de Westerschelde onveilig!', en op 28 oktober Mohammed Benzakour.

Elke eerste woensdagmiddag van de maand vindt het Natuurspreekuur plaats. Inmiddels is dit een bekend fenomeen bij bezoekers van alle leeftijden. De conservator bekeek meegebrachte vondsten van bezoekers die vervolgens werden gedetermineerd waarbij hij een spervuur aan vragen beantwoordde. Vrijwel alle spreekuren waren goed gevuld met bezoek en vondsten, waaronder, net als vorig jaar, veel fossielen van mammoeten en andere ijsijdzoogdieren van de stranden van de Zandmotor en Maasvlakte 2. Bijzonder was een fossiele kaak van een das (*Meles meles*) van het strand van de Zandmotor, die prompt aan het museum werd geschonken door de vinder (aanwinstnummer 18-157).

Speciaal voor de Museumnacht werd de tentoonstelling 'Spreeuw

▲ De tentoonstelling 'Zwanenzang' trok liefhebbers van zowel zwanen als schilderkunst. (Alf Mertens)

▲ Professor Charles Foster gaf de Hoboken Lecture. (Aad Hoogendoorn)

Centraal' verlengd, met als bonus de roemruchte Spreeuwenkaraoke. Nachtelijke bezoekers namen plaats in de tweezitsbank en lieten hun virtuele vogelzang schallen tussen de opgezette dieren. De vloeibare vormen van zwermen vissen, vogels en insecten inspireerden de kunstzinnige mens al eeuwen. Jorn ten Hoopen en de Darwinisten maakten dit voelbaar door de aanwezige zwermen te begeleiden met hun geluidsevolutie. De prijsvraag wie in één oogopslag ziet hoeveel spreeuwen in een zwerm vliegen, werd gewonnen door Sjarel de Kraker. Hij zat met een verschil van slechts 275 spreeuwen het dichtst bij het exacte aantal van 12.465.

Het Natuurhistorisch pronkte in de Museumweek met een stokoude Rotter-

damse krokodil. Eén van de pantserkrokodillen (*Mecistops cataphractus*) Hakuna en Matata, die bijna een eeuw in Diergaarde Blijdorp leefden (zie Straatgras 30-2).

Voor de jongere museumbezoekers werd deelname aan de landelijke MuseumJeugdUniversiteit wederom voortgezet met twee series van vier colleges. Kinderen van 8-12 jaar kregen daarbij colleges van onderzoekers en experts die aansprekende wetenschappelijke onderwerpen op een toegankelijke manier behandelen. Bij beide series colleges werd het maximaal aantal deelnemers van 50 kinderen per collegereeks bereikt, wat ertoe leidde dat in totaal 322 kinderen naar het museum kwamen. De onderwerpen van de colleges waren op nieuw divers, waaronder 'Kan een plant

▲ Het Natuurhistorisch leverde zowel inhoudelijk als door presentatie een stevige bijdrage aan de serie 'Rotterdamers in het Groen'. (RTV Rijnmond)

200 miljoen jaar overleven?', 'Valt er te praten met een spreeuw?', 'Konden slangen vroeger lopen?' en 'Hoe komt een bij de winter door?'.

8th Hoboken Lecture

Voor de achtste keer organiseerde Het Natuurhistorisch, samen met de British Council en andere partners de Hoboken Lecture. Dit jaar was de spreker professor Charles Foster uit Oxford, die met zijn prikkelende lezing 'Being a beast' zijn ervaringen deelde hoe het is om een dier te zijn. Foster leefde wekenlang als das in een hol en at wormen, zwom 's nachts als otter in de rivieren van Devon en wroette als stadsvos in Londense vuilnisbakken. Zijn conclusies zijn opmerkelijk en geven antwoord op de eeuwenoude vraag 'Hoe gedijen we het best als menselijke wezens?'.

De 23^e Dead Duck Day werd opgeleust door zes leden van het hoofdbestuur van 'der Niedersachsens Flugenten und Sturmbootclub' uit Bremen die de Nieuwe Maas met hun vaartuig onveilig maakten en samen met hun mascotte Dead Duck Day als eregasten bezochten. Voor het laatste necrofilie-nieuws uit het dierenrijk was er een applaus voor Harshil Patel, Pranav Vaghashiya en Shantilal K. Tank die het

▲ Het hoofdbestuur van 'der Niedersachsens Flugenten und Sturmbootclub' bezocht Dead Duck Day in 2018. (Maarten Laupman)

▲ In 2018 is Het Natuurhistorisch 'Kidsproof' bevonden en toont dit in 2019 trots. (Bram Langeveld)

eerste necrofiliegeval bij de 'Gewone Aziatische Pad' (*Duttaphrynus melanostictus*) in India wereldkundig maakten. De speciale Dead Duck Day Message werd ingezonden door de Oostenrijkse schrijfster Eva Menasse, auteur van het boek 'Tiere für Fortgeschrittene' (vertaald als 'Dieren voor gevorderden'). Eva Menasse stuurde een fragment over een dode eend uit haar debuutroman 'Vienna' dat in het Duits werd voorgedragen door Kim Zieschang van het Goethe-Institut Rotterdam.

Kidsproof

In 2018 is Het Natuurhistorisch 'Kidsproof' bevonden en mag dat fel-begeerde predicaat heel 2019 voeren. Kidsproof word je niet zomaar. Je moet als museum aangesloten zijn bij de Museumvereniging, minimaal 40 inspecties hebben ontvangen van jonge bezoekers (museuminspecteurs) én gemiddeld het cijfer 7,5 (of hoger) hebben behaald. Met onze 8,4 zijn we dik tevreden, en samen met het Maritiem Museum de enige twee Kidsproof musea in Rotterdam. Met de sticker op de deur weet iedere bezoeker dat het museum door kinderen zelf is aangebevolen en garant staat voor een kindvriendelijk bezoek. Veel kinderen wisten de deur van het museum dan ook prima te vinden. In 2018 stapten 2.494 basisschoolleerlingen en 2.239 leerlingen van het voortgezet onderwijs naar binnen. Aan kinderfeestjes namen 1.222 kinderen deel, verspreid over 174 feestjes. Zij kwamen hierdoor op een speelse manier in aanraking met het museum en de collectie.

In de schoolvakanties was telkens een passende activiteit aan de orde. In de kerstvakantie (januari 2018) konden kinderen meedoen aan echt

wetenschappelijk onderzoek door een braakbal van een uil uit te pluizen. Tijdens de voorjaarsvakantie werd er afscheid genomen van de winter met de Kleine Ijsbeer. In de meivakantie werd in samenwerking met KidzKlix een fotografieworkshop georganiseerd en in het eerste deel van de kerstvakantie (december 2018) een speciale winter rondleiding. Het aantal kinderen dat Het Natuurhistorisch 'buitenschools' voor een educatieve activiteit bezocht was 5.887, ruim 450 meer dan het jaar ervoor.

Collectiewerk

Het totaal aantal monsters in de collectie is in 2018 opnieuw geschat in het kader van het Europese project DiSSCo (*Distributed Systems of Scientific Collections*), waar het museum in participeert. Doordat een steeds groter deel van de collectie gedigitaliseerd is, wordt deze schatting steeds nauwkeuriger. De huidige schatting bedraagt: 363.200 monsters. Het aantal objecten in de collectie is een veelvoud daarvan: een monster kan immers uit honderden exemplaren van dezelfde soort met dezelfde vindplaats en verzameldatum bestaan. Het aandeel van de collectie dat op monsterniveau digitaal ontsloten is, bedraagt 81%. Dit is de zogenaamde registratiegraad.

In het aanwinstenboek werden 189 aanwinsten geregistreerd. Schenkingen voor collectie en bibliotheek werden ontvangen van 120 personen en 12 instellingen. Enkele van de belangrijkste

grote aanwinsten in 2018 zijn de ruim 100 gedetailleerde afgietsels van de hersenholte van zoogdieren en vogels van G.Th. de Vries, 4.845 snuitkevers van W.J. Veldkamp, circa 170 zoogdierschedels en geweien uit de nalatenschap van H.L. Blonk, een wierenherbarium van circa 2.000 bladen en preparaten uit met name Zeeuwse wateren van M. Karremans en circa 200 fossiele walvisresten uit voornamelijk de Westerschelde van Klaas Post. Onder de vele losse aanwinsten bevond zich een aantal opmerkelijke en/of zeldzame vondsten, zoals delen van het skelet van een grote tonijn (*Thunnus thynnus*) van de Brouwersdam (NMR 997900001846), een middelste zaagbek (*Mergus serrator*) die met zijn snavel vastzit in een Japanse oester (*Crassostrea gigas*; NMR 998900005934), een afgietsel van het holotype van een uitgestorven dwergolifant (*Palaeoloxodon lomoloini*) van Naxos (NMR 999100016682) en een fraai geprepareerde visarend (*Pandion haliaetus*) uit Limburg (NMR 998900006049). De conservator was ook erg in z'n nopjes met onder andere een narwaltand, diverse boeken en een harpoen uit de collectie A.B. van Deinse (18-050), en een mol (*Talpa europaea*) met een zeldzame kleurafwijking uit Hei- en Boeicop (18-174). In 2018 zijn dankzij enthousiaste inzet van een groeiende groep vrijwilligers 39 zoogdieren en 162 vogels geprepareerd tot balg. Dit betrof zowel aanwinsten uit 2018 als eerder in de vriezer

▲ Boorsnuitkever *Ceutorhynchus atomus* (NMR 9963-231316) van 1,6 millimeter uit de collectie Veldkamp. (Frans Sliker)

▲ Middelste zaagbek (NMR 9989-5934) met de Japanse oester (NMR 9930-94293) die hem fataal werd. (Kees Moeliker)

gedeponeerde exemplaren. Voorts werden er dertien andere aanwinsten in alcohol geconserveerd.

Het werk aan de insectencollectie ging in 2018 gestaag door en werd gecoördineerd door honorair conservator Frans Slieker, die ook al het digitale registratiewerk deed. Linde Slikboer en Bart Coppens, beiden inmiddels junior honorair conservator, verzetten ook dit jaar weer veel werk. Ondanks een druk veldwerkseizoen determineerde Linde 600 bijen (Apidae) en Bart werkte samen met Frans Slieker aan de vlindercollectie. Hij assisteerde bij de indeling van de Oriëntaalse dag- en nachtvlinders en bij het maken van een begin aan de laatste grote niet-Europese collectie: de vlinders uit de Australaziatische regio.

Aan het eind van 2018 waren 295.496 NMR collectie-records in de webdatabase opgenomen. Tevens waren er in deze online webdatabase 18.321 aan records gekoppelde foto's en overige documenten te bekijken. Enkele duizenden schelpenfoto's zijn dit jaar vervangen door kwalitatief betere foto's.

Onderzoekers

Verscheidende onderzoekers reisden af naar Rotterdam om de collectie te bestuderen. Zo bezocht Ewan Fordyce (University of Otago, Nieuw-Zeeland) de collectie om walvisfossielen uit de Westerschelde te bestuderen en maakte Wietske Prummel (Groninger Instituut voor Archeologie, RUG) van de collectie met recente en fossiele walvisbeenderen gebruik om een gehoorcapsel van een walvis uit een opgraving in Wijster te determineren. Zij publiceerde daarover in *Paleo-Aktueel* 29. Leonard Dewaele (PhD-student aan George Mason University) onderzocht fossiele schedels van de uitgestorven walrus *Ontocetus*. Daarnaast waren er nog vele anderen, waaronder Marit Peters (student Universiteit Utrecht) die haar onderzoeksstage aan een fossiele schildpad uit de Westerschelde afmaakte.

Ook *citizen science* had een belangrijke rol, met name op paleontologisch vlak. Er vonden ongeveer tien bezoeken plaats van fossielenverzamelaars die vondsten van het strand van Maasvlakte 2 en de Zandmotor onder begeleiding van de conservator op naam brachten aan de hand van de collectie recente zoogdieren. De fossielendeterminatiedag die door Het Natuurhistorisch in samenwerking met Historyland (Hellevoetsluis) werd georganiseerd op 27 mei 2018

▲ De fraai opgezette visarend (NMR 9989-6049) uit Limburg. (Bram Langeveld)

droeg daar ook aan bij. De jonge strandvondstenonderzoeker Arie Twigt vergeleek een huisje van een landslak dat hij op het strand vond met exemplaren uit de collectie.

Tevens werden diverse monsters uitgeleend voor wetenschappelijk onderzoek in binnen- en buitenland. Zo werd er een ongedetermineerde krekkel uitgeleend aan het Zoölogisch Instituut in Sint-Petersburg. In het kader van de samenwerking met het VLIJ werden ruim 100 walrusfossielen uitgeleend voor onderzoek in Parijs.

Stadsnatuur

Bureau Stadsnatuur had eveneens een druk jaar. Er is veel vraag naar ecologisch onderzoek en advies, deels wegens een bouwopgave die vele gemeenten hebben - zeker in de Randstad - en deels vanuit klimaatdoelstellingen, waarbij verduurzaming van de woningvoorraad plaatsvindt door na-isolatie. In al die gevallen komt een ecologisch adviseur om de hoek kijken, die ervoor zorgt dat de werkzaamheden vlot uitgevoerd kunnen worden binnen de kaders van de Wet Natuurbescherming. Bureau Stadsnatuur wordt daarnaast steeds vaker benaderd voor de kansen die nieuw-

bouw biedt: natuurinclusief bouwen. Door het grote werkpakket is er door het bureau helaas minder tijd besteed aan eigen onderzoek en publicaties. Desondanks zijn er in 2018 twee stagiaires actief geweest bij Bureau Stadsnatuur, beiden afkomstig van de Wageningen Universiteit. Tis Voortman onderzocht hoe dwergvleermuizen zich gedragen in en gebruik maken van een stedelijke omgeving gedurende de voortplantingsperiode. Ze heeft hierbij de ruimtelijke en temporele variatie van een paar kolonies bestudeerd, onder meer met behulp van een warmtebeeldcamera (zie Straatgras 30-1). Eva Drukker zocht het hogerop, en deed onderzoek naar biodiversiteit op daken. Zij heeft hierbij verschillende daken bemonsterd in Rotterdam, Amsterdam, Utrecht en Wageningen, waarbij onderscheid gemaakt werd in hoogte en ligging van het dak en het type substraat (zie Straatgras 30-2 en ook dit nummer). ◀

Het volledige jaarverslag 2018, voorzien van tabellen, alle details en namen, is te downloaden via de website van het museum: hetnatuurhistorisch.nl